УДК 343.13
HTTPS://ORCID.ORG/0000-0003-2627-8871
Карпенко Михайло Олегович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
м. Харків Україна

ЩОДО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ МАЙНА, ВИЛУЧЕНОГО ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

Анотація. *Статтею 41 Конституції України визначено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Відповідним приписам Основаного закону корелюють фундаментальні положення Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України), згідно яких позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому цим Кодексом. На підставах та в порядку, передбачених цим Кодексом, допускається тимчасове вилучення майна без судового рішення (ст. 16 КПК України). Отже, законодавець акцентує увагу правозастосовника на суворому дотриманні закону в процедурі обмеження, позбавлення права власності в межах кримінального провадження, зокрема під час отримання дозволу на доступ до майна особи, його вилучення та залучення до матеріалів кримінального провадження.*

Ключові слова: кримінальне провадження, майно, речовий доказ, обшук.

Annotation. *Article 41 of the Constitution of Ukraine states that everyone has the right to own, use and dispose of their property, the results of their intellectual and creative activities. No one can be unlawfully deprived of the right to property. The right to private property is inviolable. The relevant provisions of the Established Law are correlated with the fundamental provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine (hereinafter the Criminal Procedure Code of Ukraine), according to which the deprivation or restriction of the right to property during criminal proceedings is carried out only on the basis of a reasoned court decision adopted in the manner prescribed by this Code. On the grounds and in the manner provided by this Code, temporary seizure of property is allowed without a court decision (Article 16 of the Criminal Procedure Code of Ukraine). Therefore, the legislator focuses the attention of the law enforcer on strict compliance with the law in the procedure of restriction, deprivation of the right to property within the framework of criminal proceedings, in particular when obtaining permission to access a person's property, its seizure and inclusion in the materials of criminal proceedings.*

Despite the detailed regulation of the procedure for access to a person's property during criminal proceedings, its seizure and inclusion in the materials of a pre-trial investigation, a number of issues of a theoretical and practical nature that require scientific understanding and resolution remain debatable. Their operational processing is very important, as it affects the implementation of the tasks of criminal proceedings.

The main goal of this work is the formulation of theoretical provisions regarding the procedural status of the property seized as a result of the search.

Based on the results of the research, it was concluded that the objects of the material world seized as a result of the search are property in the general sense of this legal category, and in criminal proceedings they have the status of "temporarily seized property". The prerequisite for applying to the investigating judge with a request for the seizure of property for the purpose of preserving physical evidence is to grant the corresponding property the status of physical evidence by issuing a corresponding resolution by the investigator, the prosecutor.

Key words: criminal proceedings, property, physical evidence, search.

Постановка проблеми. Незважаючи на детальне унормування порядку доступу до майна особи під час кримінального провадження, його вилучення та залучення до матеріалів досудового розслідування, залишається дискусійною низка питань теоретичного та практичного характеру, що потребують наукового осмислення та вирішення. Їх оперативне опрацювання є дуже важливим, оскільки впливає на реалізацію завдань кримінального провадження.

Головною метою даної роботи є формулювання теоретичних положень щодо процесуального статусу майна, вилученого за результатами проведення обшуку. Їх виокремлення буде зроблено шляхом граматичного способу тлумачення норм, що регламентують окреслені правовідносини, та у їх системному взаємозв'язку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика правомірності залучення до кримінального провадження майна, вилученого в ході проведення процесуальних дій, була предметом дослідження таких вчених, як: В. В. Вапнярчук, І. Ю. Кайло, О. С. Котова, І. О. Крицька, Л. М. Лобойко, А. Р. Туманянц, О. Ю. Хахуцяк, О. Г. Шило, М. Є. Шумило та багатьох інших юристів, які вивчали її під різни кутом наукового зору. Зокрема, стосовно критеріїв допустимості речових доказів у межах кримінального провадження, правомірності порядку залучення речей і документів до матеріалів досудового розслідування, системи процесуальних рішень як передумови надання майну, вилученому уході проведення процесуальних дій, статусу речового доказу.

Виклад основного матеріалу. У наукових колах продовжує точитися дискусія щодо процедури залучення речей і документів, що були знайдені і вилучені за результатами проведення обшуку, до матеріалів кримінального провадження та статусу відповідного майна. Шляхом граматичного способу тлумачення норм, що регламентують окреслені правовідносини, та у їх системному взаємозв'язку, вважаємо за доцільне також висловитися з даної проблематики.

Відповідно до ч. 1 ст. 234 КПК України обшук є слідчою (розшуковою) дією, що проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

У разі необхідності провести обшук слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням, яке повинно містити відомості, зокрема, про: індивідуальні або родові ознаки речей, документів, іншого майна або осіб, яких планується відшукати, а також їхній зв'язок із вчиненим кримінальним правопорушенням (п. 7 ч. 3 ст. 234 КПК України). Слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про обшук, зокрема, якщо прокурор, слідчий не доведе наявність достатніх підстав вважати, що: відшукуванні речі і документи мають значення для досудового розслідування; відомості, які містяться у відшукуваних речах і документах, можуть бути доказами під час судового розгляду (п. 2, 3 ч. 5 ст. 234 КПК України).

Статтею 235 КПК України встановлені вимоги до ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, яка окрім відповідності загальним вимогам до судових рішень, передбачених КПК України, повинна також містити відомості про: 1) строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали; 2) прокурора, слідчого, який подав клопотання про обшук; 3) положення закону, на підставі якого постановляється ухвала; 4) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, які мають бути піддані обшуку; 5) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться; 6) речі, документи або осіб, для виявлення яких проводиться обшук.

У ч. 7 ст. 236 КПК України міститься припис, відповідно до якого при обшуку слідчий, прокурор має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати документи, тимчасово вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, які не входять

до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Положення ст. 84 КПК України визначають, що доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів.

Відповідно до порядку оцінки доказів слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення (ст. 94 КПК України).

Згідно ст. 98 КПК України речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

У ч. 1, 2 ст. 100 КПК України виокремлені правила щодо зберігання речових доказів і документів, зокрема визначено, що речовий доказ, який був наданий стороні кримінального провадження або нею вилучений, повинен бути якнайшвидше повернутий володільцю, крім випадків, передбачених статтями 160-166, 170-174 цього Кодексу. Речовий доказ або документ, наданий добровільно або на підставі судового рішення, зберігається у сторони кримінального провадження, якій він наданий. Сторона кримінального провадження, якій наданий речовий доказ або документ, зобов'язана зберігати їх у стані, придатному для використання у кримінальному провадженні. Речові докази, які отримані або вилучені слідчим, прокурором, оглядаються, фотографуються та докладно описуються в протоколі огляду. Зберігання речових доказів стороною обвинувачення здійснюється в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Статтями 160-166 КПК України визначені підстави та порядок застосування заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді тимчасового доступу до речей і документів, а ст. 170-174 Кодексу – арешту майна.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 170 КПК України арешт майна допускається з метою забезпечення: 1) збереження речових доказів; 2) спеціальної конфіскації; 3) конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи; 4) відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди.

У випадку необхідності збереження доказів арешт накладається на майно будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно відповідає критеріям, зазначеним у ст. 98 КПК Украйни, а саме є речовими доказами (ч. 3 ст. 170 КПК України).

Арешт може бути накладений у встановленому цим Кодексом порядку на рухоме чи нерухоме майно, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковій формі, в тому числі кошти та цінності, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, видаткові операції, цінні папери, майнові, корпоративні права, віртуальні активи, щодо яких ухвалою чи рішенням слідчого судді, суду визначено необхідність арешту майна (ч. 10 ст. 170 КПК України).

Системний аналіз наведених вище положень КПК України дає підстави зробити наступні проміжні висновки.

1. Відповідно до положень ст. 234, 235 КПК України і в клопотанні слідчого про проведення обшуку, погодженого прокурором, і в ухвалі слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, йдеться мова про відшукання предметів матеріального світу – речей і документів, іншого

майна, що мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, а не про відшукання доказів.

2. Згідно правил проведення обшуку, визначених у ст. 236 КПК України, під час проведення цієї процесуальної дії слідчий, прокурор вилучають речі і документи, інше майно, яке на їх думку має значення для кримінального правопорушення, а не докази.

3. Якщо розкласти правову категорію «доказ» на невід'ємні одна від одного для її цілісного розуміння складові, то можемо говорити про те, що: а) це фактичні дані - відомості про факти, які відобразилися у свідомості людини чи залишили відбитки (сліди) на матеріальних об'єктах; б) це мають бути фактичні дані про обставини, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню (критерій належності доказів); в) ці фактичні дані, мають бути отримані у передбаченому КПК України порядку (критерій допустимості доказів); г) джерелами доказів є: показання, речові докази, документи, висновки експертів (критерій достовірності (перевіряємості) доказів); д) це фактичні дані на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, про що формулюють правові (юридично значущі) висновки у процесуальних актах, зокрема, рішеннях.

4. Таким чином, вилучені в процесі проведення обшуку речі, інше майно набувають статус речового доказу за наявності в сукупності двох компонентів:

а) змістовного, а саме, це мають бути предмети матеріального світу, на яких залишилися (містяться) відбитки (сліди) кримінального правопорушення;

б) процедурного – отримані в порядку, передбаченому КПК України (допустимість), мають значення для кримінального провадження (належність), реально відображають інформацію про подію, що мала місце (достовірність) та після їх відповідної оцінки залучені слідчим, прокурором рішенням до матеріалів досудового розслідування. Згідно ч. 5 ст. 110 КПК України таким рішенням має бути постанова слідчого, прокурора про залучення майна до кримінального провадження як речового доказу.

Слід звернути увагу, що Кримінальний-процесуальний кодекс 1960 р. містив імперативний припис про процедуру приєднання речового доказу до матеріалів справи, шляхом винесення відповідного рішення. Так, згідно ст. 79 Кодексу, речові докази повинні бути уважно оглянуті, по можливості сфотографовані, докладно описані в протоколі огляду і приєднані до справи постановою особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора або ухвалою суду [1]. На необхідності дотримання такого порядку наголошував і Верховний Суд України [2]. Наразі таке положення «загубилося» у КПК України, що обумовлює неоднакову слідчу та судову практику.

Позиція щодо необхідності винесення окремого рішення у разі залучення предметів матеріального світу до кримінального провадження як речового доказу простежується й у правових висновках багатьох юристів [3]. Так суддя Слов'янського міськрайонного суду Донецької області у своєму рішенні, зазначив, що «висновок органу досудового розслідування щодо відповідності майна тим чи іншим ознакам ст. 98 КПК України може бути зроблено лише в тексті постанови, яка має відповідати вимогам ч. 5 ст. 110 КПК України, зокрема містити мотиви прийнятого рішення. Відсутність постанови про визнання майна речовим доказом як окремого процесуального документа, який фіксує висновок слідчого про набуття майном статусу речового доказу та мотиви, з яких він дійшов такої думки, позбавляє слідчого суддю можливості провести аналіз і зробити висновок про відповідність цього майна положенням ст. 98 КПК України та наявність чи відсутність підстав для арешту майна саме з метою його збереження як речового доказу, оскільки слідчий суддя не наділений правом самостійного визначення підстав, передбачених ст. 98 КПК України, та має здійснювати контроль правильності прийнятого слідчим рішення. Ненадання слідчим постанови про визнання майна речовим доказом, що свідчить про відсутність підстав для накладення арешту саме з метою забезпечення збереження речового доказу, оскільки без відповідної постанови майно не може набути статусу речового доказу, а іншої мети клопотання слідчого не містить» [4].

5. Законом передбачено наступні варіанти поводження з речовими доказами: 1) речовий доказ, який був наданий стороні кримінального провадження або нею вилучений, повинен бути якнайшвидше

повернутий володільцю (ч. 1 ст. 100 КПК України); 2) збережений, шляхом накладення на нього (майно) арешту в порядку, передбаченому главою 17 КПК України.

Можемо зробити висновок, що КПК України розрізняє поняття «збереження речового доказу», що полягає в процедурі його арешту в порядку, передбаченому главою 17 КПК України, і забезпеченні схоронності речового доказу уповноваженою особою разом з матеріалами кримінального провадження, та «зберігання речового доказу» як комплексу дій та вимог до сторони кримінального провадження, якій він наданий.

Висновок. Вилучені за результатом проведення обшуку предмети матеріального світу є майном в загальному розумінні цієї правової категорії, а у кримінальному проваджені мають статус «тимчасово вилученого майна». Передумовою звернення до слідчого судді з клопотанням про арешт майна з метою збереження речового доказу є надання відповідному майну статусу речового доказу шляхом винесення відповідної постанови слідчим, прокурором.

Література:

1. Кримінальний-процесуальний кодекс України (Верховна Рада УРСР), 1960 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* < https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text >

2. Судова практика щодо вирішення питання про речові докази, передачу в дохід держави грошей, валюти, цінностей, іншого нажитого злочинним шляхом майна або такого, що було об'єктом злочинних дій (Верховний Суд України), 2010 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* < https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n_001700-10#Text >

3. Ю. Мирошниченко Кожна річ може бути визнана речовим доказом, але не кожен речовий доказ є річчю. Журнал Законі Бізнес. № 14 https://zib.com.ua/ua/15358.html; Ухвала у справі № 509/2294/21 [2021] Овідіопольский районний суд Одеської області. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* < https://verdictum.ligazakon.net/document/96877159 >

4. Ухвала у справі № 243/3455/17 (1-кп/243/118/2018) [2021] Слов'янський міськрайонний суд Донецької області. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76273170 >